

22 ideeën voor de gemeente(n) die we willen

Een uitgave van de Mr. Hans van Mierlo Stichting

Een idee van Afke Groen

Samen met Nina Sneijers, Redger Barels,
Kalle Duvekot & Lucy van Eck

Inhoud

Voorwoord: De gemeente die we willen Afke Groen	4
1 Elk kind zelfstandig van huis naar school Marco te Brömmelstroet	6
2 De gemeente(n) van ruimtelijke kwaliteit Raoul Beunen	7
3 Voedselbeleid is ook lokaal Jeroen Candel	8
4 De warmtetransitie vindt plaats in de wijk Sanne Akerboom & Annelies Huygen	9
5 Perspectief voor jonge dorpsbewoners Maarten Koreman	10
6 Sekswerkers veilig en autonoom Dirk-Jan van Vliet	11
7 Het weerbare gemeentebestuur Sjoerd Vellenga	12
8 Veiligheid door kansen te bieden Ron König	13
9 '115, ik heb geen verblijf' Suzanne van den Eynden	14
10 Verder na de toeslagenaffaire Wietske Veltman	15
11 De gemeente die zelf ontschot Marcel Canoy	16
12 De kracht van de betrokken wijk Vanessa Umboh	17

13 Kansrijk opgroeien, zonder beleidsplan Rutger Hageraats	18
14 Cultuur is een gemeentezaak Winnie Sorgdrager	19
15 Plek om samen te leven Mark Levels	20
16 In de buurttuin voelen mensen zich verbonden Sanne Steen	21
17 Menswaardig welkom voor arbeidsmigranten Tesseltje de Lange	22
18 Het open spreekuur met een politicus Erik Verschuren	24
19 De burgerbegroting Angelos Vlahos	25
20 De stem voor de toekomst Martijn Visser	26
21 De wethouder en commissie voor digitale zaken Laura de Vries	27
22 De gemeente die ook fysiek nabij blijft Christine Dedding	28

Voorwoord: De gemeente die we willen

Hoe willen we in Nederland omgaan met mensen die in armoede leven, of op straat? Met jonge mensen in de wachtrij bij jeugdzorg? Hoe kijken we eigenlijk naar de relatie tussen gemeente en inwoners? Welke energietransitie willen we graag vormgeven? Welke huizen willen we bouwen, voor wie en op welke plek? En over die plek gesproken, hoe willen we daar eigenlijk samenleven?

In maart 2026 zijn de gemeenteraadsverkiezingen. De Mr. Hans van Mierlo Stichting stelde zich daarom de vraag: met welke ideeën kunnen we Nederland vrijer, gelijkter en democratischer maken? Het lijkt nog ver weg, maar in de komende tijd werken lokale politieke partijen aan hun verkiezingsprogramma's en bereiden ze zich voor op hun prioriteiten voor 2026 tot 2030. In de aanloop naar de verkiezingen verzamelden we daarom verfrissende geluiden en innovatieve ideeën voor de gemeente die we willen. Dat deden we vanuit de overtuiging dat sociaal-liberale, progressieve politiek alleen kan inspireren als ze toekomstgericht is. Onze politiek draait om een visie op de toekomst, om onze waarden en prioriteiten. Of simpelweg, over wat we graag willen en waarom we dat willen – veel meer dan over wat we niet willen.¹

Maar liefst 22 mensen uit de praktijk en de theorie – en vaker nog: een combinatie van die twee – wilden meedoen en hadden een idee voor de gemeente die zij zouden willen. Elk idee bestaat uit een korte beschrijving van de situatie vandaag ('vandaag'), van de acties of doelen die nodig zijn voor een betere situatie ('onderweg'), en van waar we dan uit zouden kunnen of moeten komen ('morgen'). Want, zoals historicus Eva Vriend het eens mooi verwoordde in september 2024 in NRC: 'Als niemand een vergezicht schetst, blijven de mogelijkheden uit. Je kunt het pas zien als het is bedacht.'

Verschillende auteurs wijzen dan ook op voorbeelden uit Nederland en elders in de wereld; op ideeën en vergezichten die al bedacht zijn. Want er gebeurt zoveel, van de Bovenschoolse Vakschool in Heerlen, oplossingen voor armoede in de wijk Feijenoord tot de burgerbegroting in Maastricht, het zonnewarmtenet in wording in het Haarlemse Ramplaankwartier en het noodnummer voor dakloosheid in Canada.

Als er één verbindende factor is tussen alle ideeën in deze uitgave, dan is het wel de verbeeldingskracht van een overheid die – in de woorden van auteurs Floor Ziegler en Teun Gautier in maart 2024 in de Volkskrant – 'niet voor de samenleving werkt, maar met de samenleving'. Want zoals Hans van Mierlo al wist, gaat vernieuwing van de politiek niet alleen over stelsels en systemen, maar vooral over de mensen. Aan ons is in de eerste plaats

¹ De inspiratie voor dit project kwam voort uit de nieuwsbrief Future Affairs van NRC-journalist Wouter van Noort, die in juni 2024 twee nieuwsbrieven uitbracht onder de noemer 'Het Nederland dat we willen'.

de opdracht om 'die mensen geïnteresseerd te krijgen die veel te zeggen hebben, maar nu afzijdig blijven, gewoon vanwege het beeld dat de politiek voor hen oproept.'

We hopen dat deze uitgave u inspireert. Ongetwijfeld mist u ideeën. Zo hebben we niets opgenomen over het ravijnjaar 2026 en de spreidingswet, want in deze uitgave hebben we onszelf denkbeeldig alvast in de schoenen van mensen in 2026 gezet. En mocht u zelf veel te zeggen hebben en niet afzijdig willen blijven, laat het ons dan weten: dan maken we met liefde ruimte voor nog meer ideeën.

Veel inspiratie en plezier,

Afke Groen

Directeur Mr. Hans van Mierlo Stichting

vanmierlostichting@d66.nl

1 Elk kind zelfstandig van huis naar school

Vandaag | ‘Kinderen vanaf 8 jaar moeten zelfstandig van hun huis naar hun basisschool en weer terug kunnen.’ Met deze motie maakte de D66-fractie samen met haar Groenlinks collega’s in Ede in één klap het vastgeroeste mobiliteitsdenken weer politiek. Hoe kun je hier immers tegen zijn? Tegelijkertijd voelt iedereen aan dat dit doel om fundamenteel andere beleidskeuzes vraagt. De motie verandert het gesprek. Partijen die bijvoorbeeld gewend zijn om de belangen van automobilisten of ondernemers te beschermen, worden gedwongen om de bestaande loopgraven te verlaten. Daarnaast activeert het een grote stille meerderheid die zich uit gesprekken over mobiliteit en de straat houdt, omdat ze denkt dat ze er geen belang bij heeft. De motie legt ook de vinger op de zere plek. De afgelopen jaren hebben veel experts de noodklok geluid over negatieve trends in de fysieke, mentale en sociale gezondheid van de Nederlandse jeugd. Steeds meer kinderen zijn te dik, bewegen te weinig, hebben breekbaardere botten, oog- en coördinatieproblemen, last van angst en depressieve gedachten, en voelen zich eenzaam. Er zijn verschillende oorzaken, maar de afname in mogelijkheden om buiten te spelen en om zelfstandig door de buurt, dorp of stad te kunnen, speelt hierin een cruciale rol. Kinderen zijn bovendien de kanarie in de kolenmijn: de trends die we bij kinderen zien, zien we vaak nog sneller bij volwassenen. Een openbare ruimte die niet meer goed werkt voor een 8-jarige, werkt ook niet goed voor de rest van de samenleving.

Onderweg | We kunnen er in kleine stapjes aan beginnen. Welke gemeente wordt de eerste waar alle kinderen één dag per maand zelf van en naar de basisschool gaan? Zoek een cluster met scholen en organiseer een feestelijke, gezamenlijke rit op vaste tijden – bijvoorbeeld de eerste vrijdag van iedere maand – en bouw dan de positieve impact hiervan verder uit.

Morgen | De aandacht voor kinderen geeft een positieve richting naar de toekomst. Veel mensen herkennen (een deel van) de uitdagingen waar we samen voor staan, maar weinig mensen zien een overtuigend, samenhangend verhaal. Het werken aan een openbare ruimte waar kinderen zelfstandig gebruik van kunnen maken, raakt ook aan bijvoorbeeld de vergroeningsopgave, veiligheid, het energievraagstuk en klimaatadaptatie.

Marco te Brömmelstroet is hoogleraar *Urban Mobility Futures* aan de UvA.

2 De gemeente(n) van ruimtelijke kwaliteit

Vandaag | In het afgelopen decennium hebben gemeenten steeds meer taken en verantwoordelijkheden op hun bordje gekregen. Dat is zeker ook het geval in het ruimtelijk domein. Als gevolg van decentralisatie en deregulering zijn ze gedwongen om meer zaken op te pakken en daar ook nog meer een proactieve aanpak voor te ontwikkelen. De Omgevingswet biedt algemene kaders en instrumenten, maar vraagt om een lokale invulling. Zonder proactief beleid zal het lastig en soms zelfs onmogelijk zijn voor gemeente om richting te geven aan nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en activiteiten. Wat dan overblijft is een vorm van laissez-faire waarin economische motieven de boventoon voeren en de kwaliteit van de leefomgeving vaak weinig aandacht krijgt. Verrommeling, verdozing, verpaarding en alle varianten op deze fenomenen zijn het vaak ongewenste effect van dit gebrek aan visie en beleid.

Onderweg | Alle reden dus voor gemeenten om het anders aan te gaan pakken. De grote uitdagingen van dit moment, zoals de klimaatcrisis, de biodiversiteitscrisis en de wooncrisis vragen daar ook nadrukkelijk om. Juist als Rijk en provincies een stap terugdoen en er om allerlei redenen niet in slagen om langsepende problemen aan te pakken, zoals we bijvoorbeeld zien in het stikstofdossier, zullen gemeenten een stap vooruit moeten doen. Een uitdaging daarbij is om welzijn en de kwaliteit van de leefomgeving centraal te zetten. Ook is het belangrijk vast te houden aan de kwaliteiten die vaak in visiedocumenten worden benoemd en deze niet langer uit het oog te verliezen op het moment dat besloten moeten worden over concrete ontwikkelingen.

Morgen | Durf te staan voor natuur, milieu, gezondheid en welzijn. De vaak zachte waarden als rust, ruimte, luchtkwaliteit en biodiversiteit zijn uiteindelijk belangrijker voor de meeste mensen dan nog een bedrijventerrein of distributiehal, of weer een nieuwe rondweg. Gemeenten moeten daarbij niet bang zijn om scherpe keuzes te maken en ambitieuze en strikte regels op te nemen in hun omgevingsplannen. Schaarse ruimte en strenge kaders dwingen namelijk tot creativiteit en innovatie. Goed beleid legt daarmee de basis voor alle mooie voorbeelden van natuurinclusief, klimaatadaptief of energieneutraal ontwikkelen die het landschap van de toekomst zullen bepalen. Een mooie bron van inspiratie is de praktijkgids Natuurinclusief Ontwikkelen die projectontwikkelaar Synchron, Vogelbescherming Nederland en adviesbureau Nest Natuurinclusief samen hebben ontwikkeld. Gemeenten kunnen belangrijke randvoorwaarden en criteria opnemen in hun plannen en verankeren in vergunningsvoorwaarden en daarmee op een eenvoudige manier stappen zetten naar de vergroening en herstel van biodiversiteit.

Raoul Beunen is hoogleraar Omgevingsbeleid aan de Open Universiteit.

Meer weten? Bekijk de gids op: <https://www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/nieuw-gids-natuurinclusief-ontwikkelen>

3 Voedselbeleid is ook lokaal

Vandaag | De productie, verwerking en consumptie van voedsel zijn vandaag verantwoordelijk voor een aantal van de grootste uitdagingen waar we als samenleving voor staan. Zo is in de Europese Unie ongeveer een derde van de uitstoot van broeikasgassen afkomstig uit het voedselsysteem, met grote gevolgen voor de verdere afbraak van de natuur. Hoe we voedsel produceren en consumeren, heeft bovendien een grote impact op de volksgezondheid. Terwijl duizenden Nederlanders afhankelijk zijn van voedselhulp, neemt ook het aantal voeding-gerelateerde ziekten als obesitas, hart- en vaatziekten en diabetes type II snel toe, met name onder mensen uit lagere inkomensgroepen. Voedselbeleid mag een relatief nieuw terrein zijn voor overheden, maar het is wel een van de belangrijkste vraagstukken van onze tijd.

Onderweg | Lokale overheden kunnen een veel actievere rol spelen in voedselbeleid. Zo kunnen gemeenten bijdragen aan een voedselomgeving die gezondere en duurzamere consumptie mogelijk maakt. Bijvoorbeeld door het aanbod van ongezond voedsel te verminderen door het aantal snackbars te beperken en in plaats daarvan ruimte te maken voor schooltuinen en stadslandbouw. Door zelf het goede voorbeeld te geven en duurzaam, gezond voedsel in te kopen voor ambtenaren, kunnen gemeenten een belangrijke norm stellen en de vraag naar duurzame landbouwproducten stimuleren. Ook kan bewustwording vergroot worden, bijvoorbeeld door reclames voor ongezonde producten te verbieden.

Voedsel is bovendien een veelbelovend thema voor democratische innovatie. Nieuwe vormen van burgerparticipatie, bijvoorbeeld door voedselraden of burgertoppen, dragen niet alleen bij aan de legitimiteit van voedselbeleid, maar vormen ook spannende democratische experimenten die de democratie kunnen versterken. Voedseldemocratie kan ook de vorm krijgen van bottom-up maatschappelijk initiatief, zoals het gebruik van publieke gronden voor stadslandbouw of initiatieven rond gemeenschapslandbouw, waarin groepen burgers zelf een boer aanstellen en meebeslissen over de beste manier van produceren.

Morgen | Voedselhulp is een publieke verantwoordelijkheid, zodat het recht op voldoende en gezond voedsel wordt gewaarborgd. Een voedselsysteem dat groen, gezond en rechtvaardig is respecteert niet alleen de planetaire grenzen, maar versterkt ook het sociaal fundament van de samenleving met gezonde voeding, respect voor de rechten van mens en dier en ruimte voor experimenten met nieuwe vormen van participatie.

Jeroen Candel is universitair hoofddocent bestuurskunde aan Wageningen University & Research.

4 De warmtetransitie vindt plaats in de wijk

Vandaag | Voor Nederland is de omkering van het energiesysteem moeilijk. We zijn zo gewend aan grootschalige, centrale modellen, apart voor elektriciteit, gas en voor warmte. Grote centrales voorzien daarbij consumenten, die vooral passief consumeren. Vandaag wordt niet de vraag gesteld hoe we komen tot integrale, duurzame wijken, maar de vraag hoe we aardgas vervangen door warmte. ‘Het aardgas eruit, warmte erin.’ Daarbij wordt gepleit voor grote stappen, snel thuis. Grote projecten leiden in deze visie tot schaalvoordelen en daarmee tot aantrekkelijke warmtenetten. Maar die grootse plannen sneuvelen nu. Het is lastig om de businesscases rond te krijgen. Een risico daarbij is de volloop: willen burgers wel een aansluiting als het warmtenet eenmaal is aangelegd? Vaak wil de overheid dit risico dekken, maar dat neemt de prikkels weg om een aantrekkelijk energiesysteem te ontwikkelen.

Onderweg | Tijd dus voor verandering. Burgers, verenigt u. Zet met de wijk duurzame, integrale energievoorzieningen op. Gemeenten, ondersteun de burgers waar u kunt. Rijk, help burgers met garanties op leningen en een keur aan gestandaardiseerde businessmodellen, contractvormen en catalogi met kosten van de technieken. Maak het repliceerbaar.

Morgen | Het toekomstbeeld is prachtig: veel wijken kunnen energieneutraal worden of zelfs energiepositief. Dit betekent dat bewoners en bedrijven in de wijk volop energie produceren, in totaal bijna even veel als het gebruik, of zelfs meer. De daken liggen vol met zonnepanelen, die nóg goedkoper worden dan ze nu al zijn. Mogelijk zijn er aan de rand wat windturbines. Warmte komt uit allerlei bronnen, zoals oppervlaktewater, uit de riolering of het metrostelsel. Alle restwarmte, van ziekenhuizen, supermarkten, sporthallen, grote kantoren, wordt opnieuw gebruikt. Overtollige elektriciteit wordt opgeslagen, om in de avond te gebruiken of als warmte voor de winter. Handel in energie vindt voornamelijk plaats tussen de wijkbewoners, maar er wordt ook energie geïmporteerd en geëxporteerd tussen wijken.

Deze systemen zijn robuust: als het centrale elektriciteitsnet zou uitvallen, kunnen ze gedeeltelijk doordraaien. Burgers en bedrijven in de wijk produceren energie, ze slaan het samen op en ze delen het. Coöperaties kunnen daarbij floreren. Internationaal zijn er al veel wijken die daarnaartoe werken.² Zo maken vele kleine stappen één grote en zou de transitie nog eens veel sneller kunnen gaan dan met die moeizame grote stappen.

Annelies Huygen is principle scientist bij TNO en hoogleraar Regulering van Energiemarkten aan de Universiteit Utrecht.

Sanne Akerboom is universitair docent Regulering en Governance van de Energietransitie aan de Universiteit Utrecht.

² Een aantal voorbeelden: 1) <https://jpi-urbaneurope.eu/ped/> en 2) <https://www.deltares.nl/nieuws/bestaande-wijken-energieneutraal-dankzij-innovatief-zonnewarmtenet>.

5 Perspectief voor jonge dorpsbewoners

Vandaag | Jongvolwassen dorpsbewoners in Nederland willen meestal graag in hun eigen dorp blijven wonen. Maar het lukt hen niet om er een huis te vinden, waardoor zij noodgedwongen naar grotere plaatsen vertrekken. We zien dit fenomeen door heel Nederland terug. De huizen in dorpen zijn doorgaans relatief groot en er is nauwelijks huuraanbod. De huizenprijzen zijn per vierkante meter lager dan in de stad, maar je moet heel veel vierkante meters kopen om überhaupt een huis te kopen. Voor starters is dit onbetaalbaar. Voor oudere dorpsbewoners, die op zoek zijn naar kleinere en levensloopbestendige woningen, ontbreekt ook het aanbod.

Ondertussen trekken woningcorporaties zich terug uit kleinere kernen. Zij kiezen, net als projectontwikkelaars en gemeenten, voor grote aantallen woningen bij elkaar. Dit komt grotendeels in en om steden terecht. Dat is dan ook de plek waar jongeren en ouderen naartoe trekken. Vaak niet omdat zij dat willen, maar omdat zij in hun eigen dorp simpelweg geen reële woonoptie hebben.

Onderweg | Gemeenten moeten bijbouwen in kleine kernen. En zich daarbij richten op de doelgroepen die het moeilijk hebben: starters, senioren en mensen die afhankelijk zijn van sociale woningbouw. Daarbij kan het helpen om ruimte te bieden en mee te denken met dorpsbewoners die zelf met wooninitiatieven komen. Zij kunnen projecten van de grond krijgen die commercieel minder aantrekkelijk zijn. Het zou goed zijn als gemeenten daarbij meer contact zoeken met provincies en woningcorporaties. Soms zal er buiten de kern moeten worden bijgebouwd, ook op landbouwgrond. Maar daarmee kunnen mensen wel hun woondroom verwezenlijken, en houden kleine kernen een toekomst.

Morgen | Mensen kunnen wonen waar zij hun toekomst voor zich zien. En zeker als dat op dezelfde plek is waar zij geworteld zijn. Veel jonge dorpsbewoners hebben een actieve rol in hun gemeenschap. Zij trainen een voetbalteam, hebben een rol in de carnavalsvereniging of zorgen voor een ziek familielid. Andersom is het dorp afhankelijk van een gebalanceerde bevolkingsopbouw, waarin oudere generaties jongeren ondersteunen en andersom.

Maarten Koreman *promoveerde aan de TU Delft op de toekomst van jongvolwassenen op het Nederlandse platteland. Inmiddels werkt hij voor de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen.*

Meer weten over dit onderwerp? Zie: Maarten Koreman (2023) 'Rural residence: Dreams for the future and foreseen obstacles by young adults from the Netherlands', *European Countryside*, 15(3), 381-399

Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen, Wonen in een krachtige gemeenschap, met bewoners als opdrachtgever, <https://www.lvkk.nl/publicaties/>.

6 Sekswerkers veilig en autonoom

Vandaag | Sinds de legalisering van sekswerk in 2001 is de positie van sekswerkers pijnlijk genoeg vooral verslechterd. Vrijwel alle gemeenten zijn in de loop der jaren extra, onnodige en ingewikkelde regels, zoals strenge vergunningseisen, gaan bedenken, waardoor veel sekswerkers ervoor kiezen om in illegaliteit te werken. En in illegaliteit werken zorgt er weer voor dat sekswerkers in onveiligheid werken. Zo kunnen thuiswerkende sekswerkers bijvoorbeeld niet naar de politie als er iets naars gebeurt met een klant, omdat ze dan uit hun huis gezet kunnen worden. Dit is ook de conclusie van de commissie-Sorgdrager in een advies aan de Gemeente Utrecht over de toekomst van sekswerk aldaar.

Onderweg | Wat is de weg voorwaarts? Op dit moment bestaat nog veel onzekerheid over wat de landelijke overheid gaat doen. De Wet registratie sekswerk hangt al jaren boven de markt. Deze wet zal volgens vele experts en ervaringsdeskundigen sekswerkers nog meer dwingen in illegaliteit te werken. Maar op het moment van schrijven is deze wet nog niet aangenomen en is het volstrekt onduidelijk wanneer dit zal gebeuren. Dit is dan ook een uitgelezen kans voor gemeentes om sekswerk lokaal zo goed mogelijk te organiseren.

Dat kan doormiddel van decriminalisatie. Decriminalisatie van sekswerk betekent het schrappen van zoveel mogelijk regels die ervoor zorgen dat sekswerkers bij het uitoefenen van hun werk strafbaar worden gesteld, zoals te zware vergunningseisen voor sekswerkers of het verbod op thuiswerken. In een gemeente als Utrecht werken al 500 sekswerkers vanuit huis en ook in jouw gemeente, waar ook in Nederland, werkt een sekswerker vanuit huis. Zolang zij in illegaliteit thuis moeten werken, zullen ze in onveiligheid en afhankelijkheid blijven werken.

Morgen | Sekswerkers werken zoveel mogelijk in veiligheid en autonomie in de gemeente. De lokale politiek heeft het mes gezet in de criminaliserende regels en heeft thuiswerken mogelijk gemaakt in Algemene Plaatselijke Verordeningen en omgevingsplannen. Dit betekent dat sekswerkers bij misstanden naar de politie kunnen gaan, dat ze niet meer het risico lopen om hun huis uitgezet te worden en dat hun beroep zo normaal is als een kapper aan huis.

Dirk-Jan van Vliet was *liaison lokale politiek en vereniging bij de Mr. Hans van Mierlo Stichting*.

7 Het weerbare gemeentebestuur

Vandaag | Ondernijning en zware criminaliteit lijken ondergeschoven kinderen in de lokale politiek. Niet zo gek; veel gebeurt buiten het zicht van de camera's. Het lijkt vooralsnog alleen het 'probleem' van de burgemeester. Toch hebben alle gemeenten ermee te maken – klein of groot, stedelijk of landelijk, het maakt niet uit. Voorbeelden te over, uiteenlopend van illegale drugslabs, hennepkwekerijen tot aan distributie en illegaal dumpen van afval. Tal van andere typen zijn ook in zwang: witwassen, oneigenlijk gebruik van locaties, mensenhandel, uitbuiting en ga zo maar door. De lijst lijkt welhaast oneindig. Met de opkomst van veel rijkgeschakeerde lokale partijen – al dan niet afsplitsingen van landelijke moederpartijen – is er extra zorg op het punt van integer bestuur. Dat raakt kandidaat wethouders, maar ook de raadsleden.

Onderweg | De ministeries van Justitie en Veiligheid, Binnenlandse Zaken (BZK), de provincies en juist ook in de traditionele driehoek op lokaal niveau, werken allemaal hard om elkaar te ondersteunen, van elkaar te leren en trachten samenwerking te optimaliseren. Bekende grote speerpunten zijn Schiphol, de havens van Rotterdam Europoort, Vlissingen en bijvoorbeeld in toenemende mate ook de (distributieketen van) de bloemensierteelt – lees: de veilingen. Hulppakketten vanuit BZK (Netwerk Weerbaar Bestuur) levert gemeentesecretarissen praktische handvatten op voor het waarborgen van de veiligheid van ambtenaren, de bestuurders en volksvertegenwoordigers.

Morgen | Wat zou bijdragen aan een rechtvaardigere, vrijere of meer democratische en veiligere gemeente anno 2030? Er liggen kansen. Een veiligere gemeente valt of staat met een betrouwbaar en standvastig bestuur. Een bestuur – burgemeester, wethouders, raadsleden én ook ambtenaren – dat integer en geloofwaardig is. Dat vraagt om bestuurlijke moed, actief optreden en voorkomen van wegkijken en cliëntalisme. Sinds 2016 heeft de burgemeester daarnaast de formele rol van hoeder van de integriteit.

Maar hoe vult de gemeente en burgemeester dit concreet in? Ten eerste richt iedere gemeente integriteitsprotocollen in voor raadsleden, wethouders en burgemeester inclusief een handhavingsprotocol. Ten tweede, iedere gemeente heeft een strak pre-benoemingsprotocol voor aankomende wethouders. Daarbij blijft het niet bij een integriteitsgesprek vooraf conform de wensen van BZK, maar zorgt de gemeente ook voor een ontwikkelassessment en een strak geregisseerd gesprek (al dan niet openbaar) met de commissie van de geloofsbrieven.

Sjoerd Vellenga is *politicoog en gemeentesecretaris*.

8 Veiligheid door kansen te bieden

Vandaag | Hoe is het mogelijk dat in het land met de op één na hoogste 'brede welvaart' van de Europese Unie nog steeds mensen op straat moeten overleven? In elke gemeente kampt een kleine groep inwoners met complexe problemen, zoals psychische klachten, schulden, een verstandelijke beperking, verslaving en dakloosheid, vaak in combinatie. Mensen in kwetsbare posities, die moeite hebben om hun leven op orde te krijgen en te houden, die niet in hun basisbehoeften kunnen voorzien, vaak leidend tot (ernstige) overlast en crimineel gedrag.

We slagen er veelal niet in om de juiste ondersteuning te bieden. Dit resulteert in een vicieuze cirkel van straatleven, nachtopvang, gevangenis en zorginstelling. De gevolgen zijn verstrekkend: niet alleen lijdt de kwetsbare inwoner onder het ondoorgrondelijke systeem, het beïnvloedt ook het veiligheidsgevoel van veel inwoners en het verstoort ons rechtssysteem. Het is tijd om deze cirkel te doorbreken en duurzame oplossingen te vinden voor de meest kwetsbaren onder ons.

Onderweg | Wij willen een gemeente zijn waarin iedere inwoner de mogelijkheid heeft om diens eigen kracht te benutten. Veiligheid moet verder gaan dan het bestrijden van criminaliteit. Het draait ook om het bieden van kansen, zodat inwoners in kwetsbare posities de mogelijkheid krijgen om hun leven op te bouwen en aan criminaliteit te ontkomen. Dit vraagt om gemeentebestuurders met lef, beleidsmakers met creativiteit en hulpverleners met mandaat om daadwerkelijk impact te maken.

Morgen | Om het veiligheidsgevoel in een gemeente te verbeteren, wordt het tijd om te erkennen dat kwetsbare inwoners en de samenleving niet zijn geholpen met straffen. In plaats daarvan investeren we in passende begeleiding, onvoorwaardelijke woonvormen en financiële zekerheid. Ook wanneer dit niet binnen de normale systemen, procedures of indicaties past. Zo verbeteren we hun situatie en de veiligheid op straat. En krijgen politie en justitie meer tijd om zwaardere vormen van criminaliteit op te sporen.

Wat mij betreft werken we aan een toekomst waarin veiligheid niet alleen een beleidsdoel is, maar een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Zodat we weer kunnen vertrouwen op de eigen kracht van alle mensen.

Ron König is burgemeester van Deventer.

9 '115, ik heb geen verblijf'

Vandaag | 'Een eigen huis, een plek onder de zon'; voor steeds minder mensen is dit een vanzelfsprekendheid. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek telt Nederland ruim 30.000 dakloze mensen, maar alternatieve tellingen volgens de zogeheten ETHOS-light methode geven veel hogere aantallen. Daarin worden namelijk mensen die in hun auto of bij vrienden op de bank verblijven, kinderen, 65-plussers en mensen zonder verblijfspapieren meegeteld; kortom, iedereen zonder volwaardige huisvesting.

Momenteel wordt dakloosheid nog primair gezien en behandeld als een zorgprobleem. Maar dakloosheid is de meest ernstige schending van het sociaal grondrecht op huisvesting. Het maakt het vrijwel onmogelijk om te werken, een sociaal leven op te bouwen en een gezin te stichten. En hoe langer mensen dakloos zijn, hoe groter en omvangrijker de overige problemen.

Onderweg | Dakloosheid is per definitie een woonprobleem: een gebrek aan een veilig, kwalitatief goed dak boven het hoofd. Dit is ook het uitgangspunt van het Housing First-principe dat de Rijksoverheid in haar Actieplan Dakloosheid uit 2022 heeft opgenomen. Gemeenten kunnen gezamenlijk een voortrekkersrol spelen bij de uitvoering van Housing First: zorg dat dakloze mensen eerst een woning in de eigen of omliggende gemeente krijgen. Dit kan in eerste instantie een tijdelijke of flexibele woning zijn. Gezien het grote tekort aan betaalbare huurwoningen, vergt dit daarnaast stevige afspraken met corporaties en ontwikkelaars om te zorgen voor de bouw van de juiste woningen.

Housing First is gebaseerd op acht principes: huisvesting is een mensenrecht; keuze en regie voor deelnemers; scheiding van wonen en zorg; herstelondersteuning; beperking van de negatieve effecten van middelengebruik; actieve betrokkenheid zonder dwang; persoonsgerichte begeleiding; en flexibele ondersteuning zo lang als nodig. Het programma heeft in Finland tussen 2008 en 2022 gezorgd voor een afname van het aantal dakloze mensen met 68 procent.

Morgen | Voorkomen is beter dan genezen. Daarom kunnen mensen die dakloos dreigen te worden, bellen met het nieuwe noodnummer 115 dat als slogan heeft: '115, ik heb geen verblijf'. De betreffende gemeente gaat met corporaties en andere partijen in de eigen en omliggende gemeenten direct aan de slag om dakloosheid voor te zijn en het sociale grondrecht op wonen voor deze mensen te beschermen. In onder meer Canada, de VS en Groot-Brittannië bestaan al noodnummers voor dreigende dakloosheid.

Suzanne van den Eynden is wetenschappelijk medewerker bij de Mr. Hans van Mierlo Stichting en auteur van de publicatie *Waardenvol wonen: Een sociaal-liberale visie op volkshuisvesting*.

Meer weten over dit onderwerp? Zie <https://housingfirstnederland.nl> en de voorbeelden uit Canada <https://caeh.ca/seeking-help/> of de Verenigde Staten <https://www.usa.gov/emergency-housing>.

10 Verder na de toeslagenaffaire

Vandaag | De toeslagenaffaire heeft ons laten zien wat er gebeurt als beleid in de praktijk slecht uitpakt voor mensen, waardoor zij in een (extra) kwetsbare positie komen. Ook de komende jaren hebben gemeenten een belangrijke rol in het herstel. Ouders en kinderen hebben ondersteuning nodig. Gemeenten zijn met het Rijk aan zet om met hen te kijken hoe ze verder kunnen in het leven. Doen wat nodig is vanuit de regeling brede hulp en/of reguliere ondersteuning. Daarbij is geld alleen onvoldoende, want ook emotioneel werken de effecten door. Aandacht hiervoor helpt ouders en kinderen weer te durven vertrouwen in hun toekomst en in de overheid.

Onderweg | Belangrijk is te leren van wat gebeurd is. Signalen dat het fout ging met toeslagen bleven lang liggen. Het is tijd dat bestuurders en raadsleden zich meer verdiepen in de uitvoering. Dat ze niet alleen in gesprek gaan over beleidsvisies of over betaalbaarheid en toegankelijkheid van het sociaal domein, maar ook kijken of wat de gemeente biedt, werkt in de werkelijkheid – zonder uiteraard in te gaan op individuele gevallen. Dat begint met een sterke stem geven aan de mensen die het raakt door ervaringskennis van inwoners en professionals als vertrekpunt te nemen bij beleid. Vraag hen wat helpt en luister, zodat we praktijkgericht beleid krijgen dat werkt voor mensen.

Morgen | Bestuurders en raadsleden gaan kijken in de uitvoering. Klopt jullie visie in de werkelijkheid? Er is een stevig lokaal team, dicht bij daar waar hulp gevraagd wordt en waar de gemeente samen met inwoners oplossingen organiseert die voor hen werken. Een maatwerk of doorbraakteam met mandaat helpt inwoners met gestapelde problematiek; mensen die vastlopen in het systeem. Ervaringsdeskundigen werken in het sociaal domein, bijvoorbeeld als volwaardige medewerker in het wijkteam of bij beleid om inwoners te bereiken die je niet snel spreekt, zoals dakloze mensen of eenzame jongeren. De gemeente analyseert data over waar problemen zitten en welke hulp en ondersteuning ingezet is. Weten jullie hoeveel kinderen in jullie gemeente niet thuis (kunnen) wonen? Welke groepen de grootste zorgvraag hebben? Hoeveel inwoners die recht hebben op bijzondere bijstand daar gebruik van maken?

Wietske Veltman is manager platform sociaal domein.

11 De gemeente die zelf ontschot

Vandaag | We kennen allemaal het beruchte schottenprobleem in de zorg en sociale ondersteuning: zorgverzekeraars willen niet investeren omdat gemeenten profiteren, of omgekeerd. Het gevolg is dat burgers en organisaties die iets willen dat domeinen overstijgt vaak in duizelige carrousels terecht komen, met als gevolg dat maatschappelijk waardevolle initiatieven niet lukken of nodeloos vertraagd worden.

Wat je minder vaak hoort, is dat er ook serieuze schotten binnen gemeenten bestaan. Voor burgers en organisaties leiden die interne schotten tot dezelfde frustrerende uitkomsten. Een voorbeeld: een burgerinitiatief wil sociale netwerken versterken, zodat professionals in de zorg minder werk hoeven te verrichten en het sociale domein en het aantal aanvragen onder de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) slinken. Om dit idee nog verder te brengen, besluit men een kerk te verbouwen tot geclusterde woonvormen voor kwetsbare ouderen met behulp eigen handige mensen.

De gemeente is spekkoper. Ga maar na: minder uitgaven aan de WMO en het sociale domein. In Den Haag kan met de verbouwde kerk goede sier gemaakt worden - 'wij pakken onze verantwoordelijkheid' en burgers zijn tevreden. Omdat sociale netwerken verbeteren, zijn mensen minder eenzaam en veroorzaken ze minder overlast, waar de gemeente ook weer van profiteert. De maatschappelijke business case van het initiatief is enorm positief. Maar nu begint het. Binnen gemeenten zijn wonen, zorg en het sociale domein meestal belegd bij andere diensten met andere directeuren en verschillende verantwoordelijke wethouders. Die op één lijn krijgen, blijkt in de praktijk vaak een enorme hobbel. Pietje weet van Klaasje niet wat er intern gebeurt, Suzanne vindt dat de gemeente dit zelf moet oppakken en wethouder Jansen gunt de eer niet aan wethouder Charif.

Onderweg | Dit schottenprobleem is meer een cultuurprobleem dan een financieringsprobleem. Dat moet anders, want alle delen van de gemeente profiteren. Gemeenten kunnen zich niet verschuilen achter wetten of Den Haag. Met een beetje goede wil kunnen gemeenten deze schotten zelf slopen.

Morgen | Er zijn gelukkig gemeenten die dit op orde hebben. Soms door wethouders te hebben die zowel zorg als het sociale domein in de portefeuille hebben en goed afstemmen met ruimtelijke ordening. Soms omdat binnen het ambtenarenapparaat slimme oplossingen gevonden worden. Maar te vaak gaat dit mis. Wil de burger succesvol aan het roer komen te staan, moeten gemeenten dit faciliteren, linksom of rechtsom.

Marcel Canoy is hoogleraar gezondheidseconomie aan de VU Amsterdam.

12 De kracht van de betrokken wijk

Vandaag | Armoede in wijken zoals Rotterdam Feijenoord is een groeiend probleem dat de toekomst van duizenden kinderen en gezinnen bedreigt. Het huidige systeem faalt. Het is te complex, houdt geen rekening met de unieke omstandigheden van mensen en legt hen een enorme druk op. Er is geen ruimte voor bestaanszekerheid of het waarborgen van een basis waarop mensen kunnen bouwen. Dit leidt tot een vicieuze cirkel waarin armoede voortduurt en de kans op verbetering minimaal blijft.

Onderweg | Echte oplossingen voor armoede en bestaanszekerheid liggen echter in de kracht van de wijk zelf. Het is cruciaal dat we vertrouwen en voortbouwen op de zelforganiserende kracht van gemeenschappen, waarin mensen elkaar ondersteunen en samen de omstandigheden creëren die nodig zijn voor een (mens)waardig bestaan, voor ons allen. Deze aanpak vraagt om langdurige aanwezigheid in de wijk en het benutten van de informele structuren en initiatieven die al in overvloed aanwezig zijn. Door hier als gemeente vanuit geduld en vertrouwen in te investeren en bij aan te sluiten, kan armoede duurzaam worden aangepakt. Hier ligt de sleutel om samen armoede duurzaam aan te pakken.

Morgen | We hebben geen behoefte aan de bemoeienis van vierjaarlijkse stadspolitiek of de grillen van landelijke beleidsmakers die de werkelijkheid van het dagelijks leven in de wijk niet kennen. Wat nodig is, is dat de wijk zelf de regie neemt. Door langdurig samen te werken met lokale initiatieven, bouwen we aan vertrouwen en creëren we samen de juiste voorwaarden waarin alle bewoners – volwassenen én kinderen – kunnen bloeien.

De wijk Feijenoord kan een voorbeeld zijn voor heel Nederland. Door lokaal initiatief en zelforganisatie centraal te stellen, kunnen we bestaanszekerheid bieden aan iedereen. Dit model kan dienen als inspiratie voor andere wijken in het land die met dezelfde problematiek te maken hebben. Het is tijd voor structurele verandering, voor een aanpak die de basis op orde brengt en bestaanszekerheid garandeert. Alleen door de kracht van de wijk te benutten, kunnen we armoede écht doorbreken en een samenleving bouwen waarin iedereen gelijke, dan wel alle kansen heeft.

Vanessa Umboh is auteur en oprichtster van de stichting *Stem zonder Gezicht*. Umboh zet zich in voor de bijna 40.000 kinderen in Rotterdam die in armoede leven.

13 Kansrijk opgroeien, zonder beleidsplan

Vandaag | Opgroeien is een proces van ontdekken, vallen en leren opstaan, waarin de kwaliteit van de relatie ertoe doet. Maar hoeveel ruimte is daar nog voor? Een sneller wordende samenleving, prestatiedruk en individualisme verhouden zich slecht tot wat kinderen en hun opvoeders ten diepste nodig hebben. Is het dan vreemd dat steeds meer ouders en jongeren een beroep doen op professionele hulp?

De hoop van de decentralisatie in 2015 was dat de gemeenten de jeugdzorg eenvoudiger, efficiënter, integraler en dichterbij de burgers zouden organiseren. En het groeiend jeugdzorggebruik zouden stoppen. Maar gezien de fundamentele maatschappelijke ontwikkelingen die daaraan ten grondslag liggen, was dat geen reële verwachting. Bovendien zijn gemeenten zich vooral gaan onderscheiden met inkoopmodellen, de toeleiding naar (jeugd)zorg, verordeningen en niet altijd consistente visies op de eigen rol. Gemeenten bleken net als het Rijk 'gewone' beleidsmachines.

Onderweg | Ik geloof nog steeds in de gedachte achter de decentralisatie. De zorg voor de jeugd gaat immers over nabijheid; de kleinst mogelijke schaal van werken. Voor de kinderopvang, het onderwijs, maar evengoed voor de jeugdhulp. De vraag is dan wel wat daarin de rol van gemeenten zou moeten zijn. Ons land is te klein voor al die overheidsorganen die op alle niveaus steeds maar weer nieuw beleid blijven maken. Bovendien verwachten we misschien wel te veel van beleid.

Stel dat de Rijksoverheid zich toelegt op heldere, goed onderbouwde beleidskaders, zoals een generiek kwaliteitskader voor de jeugdzorg. Wat zouden gemeenten daar dan nog voor beleid aan kunnen toevoegen waar elders niet al een antwoord op te vinden is? En helpt het als een gemeente een beleidsnota schrijft over de kwaliteit van de pedagogische relaties in de eigen samenleving of is het vooral zaak om daar samen met de burgers en maatschappelijke organisaties invulling aan te geven?

Morgen | Een antwoord vinden op de schadelijke effecten van onze economische samenleving is niet eenvoudig, maar wel nodig. Met meer focus op wat ons mensen tot mensen maakt. Daarvoor hebben we ambitieuze, waardengedreven lokale bestuurders nodig, maar het liefst wel met een pragmatisch handelingsrepertoire van gemeenten. Bestuurders die tegenwicht kunnen bieden aan de gewoonte om alles in beleidsplannen vast te leggen en vooral gaan praten met de vakmensen, rondlopen op het schoolplein, zorgen voor een oudercafé in de wijk. Die in dat café, of op school, gesprekken stimuleren tussen ouders, zorgverleners en leerkrachten over hoe ze samen kinderen ruimte kunnen geven om zich te ontwikkelen en hun kunnen verlossen van het idee dat zij hard aan zichzelf moet werken. Die hun eigen gemeenteraad voorhouden dat de waarde van zo'n investering zich niet onmiddellijk laat afmeten aan afname van jeugdzorggebruik, ook al heeft het ene wel met het andere te maken.

Rutger Hageraats is bestuurder van het Nederlands Jeugdinstituut.

14 Cultuur is een gemeentezaak

Vandaag | Cultuur is een regeringszaak. Thorbecke meende dat het de regering niet zou passen om een oordeel te hebben over kunst. Ja, geen inhoudelijke opvatting, maar naar mijn mening moet wél de hele regering zich verantwoordelijk voelen voor cultuur in Nederland. De minister-president én alle andere ministers.

Mutatis mutandis geldt dit ook voor de gemeente. Er is een wethouder cultuur, maar het héle college van Burgemeester en Wethouders is verantwoordelijk voor het cultuurbeleid en het culturele klimaat in de gemeente. Dus álle wethouders én de burgemeester. Want cultuur is essentieel voor de kwaliteit van de samenleving en het welbevinden van allen. Een klimaat waarin de aandacht niet alleen op materiële zaken is gericht, maar ook in belangrijke mate op immateriële waarden, zoals cultuur; voor jongeren is dat van onschatbaar belang.

Onderweg | Dat betekent dat een gemeente ervoor moet kiezen om te investeren in cultuur. Dat is moeilijk in het veelvoud aan taken die op het bord van de gemeente ligt en waarvoor altijd te weinig geld is. Maar investeren in cultuur levert uiteindelijk winst op. Winst in leefklimaat, wat misschien kan resulteren in minder eenzaamheid, minder polarisatie, minder haat. Waar op landelijk niveau het ministerie van Justitie & Veiligheid het nut ziet van ondersteuning van jongerenprojecten, zou de gemeente dat ook moeten doen. Geef ruim baan aan het verenigingsleven!

Morgen | In het onderwijs is aandacht voor cultuur, kinderen kunnen les krijgen in tekenen, theater, dans, muziek, waarbij de ouders naar draagkracht betalen. Een school waar kinderen van 8 tot 18 uur aanwezig zijn, geeft veel mogelijkheden voor vorming op andere gebieden dan de noodzakelijke cognitieve vaardigheden. Een goede bibliotheek heeft een podium waar amateurs gebruik van kunnen maken én waar ook professionals kunnen werken. Waar jongeren gecoacht kunnen worden als ze samen iets willen maken. Waar wordt voorgelezen door vrijwilligers. Er is een netwerk van bibliotheekfilialen en scholen.

Alle beleidsterreinen van de gemeente hebben dus aandacht voor cultuur: armoedebestrijding, bouwen en wonen, onderwijs, gezondheidszorg, veiligheid. Cultuur verbindt en dat is waar we nu zo'n behoefte aan hebben.

Winnie Sorgdrager was minister van Justitie, voorzitter van de Raad voor Cultuur en lid van de Raad van State. In 2024 bracht zij het boek *Zuurstof van de samenleving: Waarom cultuur een regeringszaak is uit*.

15 Plek om samen te leven

Vandaag | Al jaren kalven gemeenschappen af: mensen hebben steeds minder vrienden en spenderen minder tijd met anderen; kerken en verenigingen hebben steeds minder leden; en er zijn steeds minder vrijwilligers. Burgers zijn steeds sceptischer en wantrouwender over hun overheid. Geloof en vertrouwen in democratische regeringen nemen af. Deze grote bewegingen zijn zo alomvattend dat ze zelfs de meest energieke publieke dienaar eenvoudig een verlamd gevoel kunnen geven. Maar wie beter kijkt, ziet dat de gemeente weleens een cruciale rol kan spelen om de samenleving bij elkaar te houden.

Onderweg | Onze samenleving is gebouwd om pluriformiteit tot kracht te maken. Dat doen we met de kerninstituties van het Westerse samenleven: democratisch gekozen gezag, de onafhankelijke rechter, scheiding van kerk en staat, en een betrouwbare, neutrale overheidsbureaucratie. We zijn die instituties zo vanzelfsprekend gaan vinden dat we ze amper meer op waarde schatten, maar ze kunnen het gebouw van de samenleving als steunberen met tegendruk overeind houden, zelfs als de bindingen tussen burgers zwakker zijn.

Als onderste laag van de politieke bestuursstructuur zijn gemeenten van alle instituties het meest geworteld in gemeenschappen en staan ze het dichtst bij de burger. Wonen, werken, trouwen, kinderen krijgen, leren, reizen, ondernemen; het kan niet zonder een bezoek aan de gemeente. Het helpt dat gemeenten bestierd worden door lokale politici en ambtenaren, die veelal hecht deel uitmaken van de gemeenschappen die ze dienen en die dicht bij de mensen staan. Van alle overheden vertrouwen burgers de gemeente het meest, en dat vertrouwen neemt langzaam verder toe. De gemeente is dus bij uitstek de institutie die de boel bij elkaar kan houden.

Morgen | Als gemeenten hun kerntaken goed blijven uitvoeren en burgers effectief, transparant en integer blijven dienen, verstevigt dat het vertrouwen verder. Daarnaast kunnen gemeenten een nóg actievere rol spelen om gemeenschappen te versterken en sociale cohesie te bevorderen. Burgers willen graag zelf bijdragen aan de vitaliteit en leefbaarheid van hun wijken en buurten en het welzijn van de mensen om hen heen. Om dat te realiseren, zijn plekken nodig waar mensen met diverse achtergronden elkaar kunnen vinden, waar ze elkaar kunnen helpen, waar ze samen kunnen werken aan een betere toekomst, sporten, en lief en leed kunnen delen. De Bovengrondse Vakschool in Heerlen is een ontzettend goed voorbeeld van hoe dit kan, dat in het hele land navolging zou verdienen.

Mark Levels is hoogleraar sociologie en universiteitsdecaan levenlang ontwikkelen aan de Universiteit van Maastricht.

Meer weten over dit onderwerp? Zie <https://www.bovengrondsevakschool.nl>

16 In de buurttuin voelen mensen zich verbonden

Vandaag | Eenzaamheid is overal in de samenleving. Niet alleen ouderen maar ook veel jongeren missen sociaal contact, wat een negatieve invloed heeft op hun gezondheid en welzijn. Het is daarom belangrijk dat mensen op een laagdrempelige manier worden uitgenodigd om de deur uit te gaan en in contact te komen met hun burens. Een groene, natuurlijke omgeving is een toegankelijke en aangename plek om te zijn en kan daardoor een grote rol spelen in het tegengaan van eenzaamheid. Bovendien heeft een natuurlijke omgeving een positieve invloed op het welzijn en de gemoedstoestand van mensen en draagt het bij aan tal van andere doelstellingen, zoals verhoogde biodiversiteit en beter regenwaterafvoer.

Onderweg | Door voedselplaatsen aan te leggen in de leefomgeving creëer je plekken die uitnodigen om de deur uit te gaan en die het stimuleren om nieuwe sociale contacten aan te gaan. Een buurtmoestuin, kruidenspiraal of een boomgaard is namelijk een plek waar je samen met burens kunt recreëren. De gemeente kan met behulp van voorbeelden buurtinitiatieven prikkelen en vervolgens faciliteren door een locatie beschikbaar te stellen, samen een plan van aanpak te schrijven en de opstart te begeleiden.

Morgen | In een buurttuin voelen mensen zich verbonden met hun omgeving. Burens werken samen zodat ook mensen met een lichamelijke, mentale of energetische beperking meedoen. De tuin verbindt verschillende generaties en mensen met verschillende culturele en sociale achtergronden. Door die diversiteit is de buurttuin een plek om te leren en te ontwikkelen. Sociale activiteiten zoals zaden- en plantjesruilmarkten, oogstfeesten en gezamenlijke maaltijden (met verse groenten uit de tuin) zorgen voor een levendige, gezellige en saamhorige buurt.

Sanne Steen, namens stichting *Urban Farming 035*.

17 Menswaardig welkom voor arbeidsmigranten

Vandaag | Arbeidsmigranten zijn onmisbaar. Zij komen om te werken in Nederland in banen die Nederlanders niet kunnen of willen doen, of waar een tekort aan mensen is. De afgelopen jaren is vaak de vraag gesteld of er niet te veel laagbetaald werk in Nederland is. Hoeveel distributie, glastuinbouw, voedselverpakking of voedselverwerking heeft de Nederlandse economie 'nodig'? Ondertussen zijn arbeidsmigranten aan het werk in deze sectoren. Daar hebben lokale bestuurders mee te dealen, want zij beslissen over bestemmingsplannen voor huisvestingslocaties, bedrijfsvestiging en uitbreiding, lokaal sociaal beleid en de openbare orde. Zij beslissen hoe zij nieuwkomers – vluchtelingen of arbeidsmigranten – verwelkomen.

Onderweg | Lokale gemeenschappen onthullen wereldwijde trends ten nadele van migranten, zoals de intensivering van arbeid, segmentering van arbeidsmarkten en een uitbuitend systeem; en ten voordele, denk aan het Human Rights Cities-initiatief. Veel gemeenten zorgen goed voor hun internationale inwoners, net zoals veel werkgevers, bemiddelaars en huisvesters goed voor hun werknemers en bewoners zorgen. Maar arbeidsonzekerheid, uitbuiting en misstanden rond huisvesting en beperkte toegang tot zorg komen ook voor. Een vergunningplicht voor uitzenders, certificaat of inspectie kan helpen, maar daarmee worden de onderliggende oorzaken van de kwetsbaarheid niet aangepakt.

Morgen | Een 'DignityCity', waarin menselijke waardigheid (dignity) centraal staat: ruimte voor zelfontplooiing, bestaanszekerheid, vrijheid en veiligheid voor iedereen in de gemeente. Hoe kunnen nieuwe gemeentebestuurders een menswaardig bestaan bieden aan zowel de nieuwe als de oude bewoners? Daarin hebben bestuurders een keuze – en de betere keuze is een mix. Neem geen louter juridisch kader: enkel doen wat moet, meer niet. Maar doe ook niet minder, want als gemeentebestuurders het bestaande juridische kader loslaten, is de rechtstaat in gevaar.

Neem een belangenkader: organiseer gemeente-breed een adviesraad waarin de belangen van alle – ook tijdelijke – inwoners worden vertegenwoordigd. Organiseer niet louter inspraak wanneer het moet, maar denk samen na over wat kan. Bijvoorbeeld over een nieuwe huisvestingslocatie of over het belang van bepaalde bedrijvigheid. In een DignityCity wordt de al aanwezige bevolking meegenomen, in een dialoog naar op feiten gebaseerd beleid.

Werk vervolgens vanuit een mogelijkhedenkader: denk in kansen en niet in beperkingen. Het is mogelijk bedrijven te vragen om een rapportage over sociale effecten en om hun keuze voor arbeid in plaats van automatisering of voor tijdelijke contracten bij structureel werk te bevragen. Dat introduceert ook een moreel kader. Mensonwaardige werken en woonomstandigheden passen niet in een welvarende samenleving als de Nederlandse. Dat morele kader is bepalend voor bijvoorbeeld gemeentelijke aanbestedingsbeleid: daarin kiezen lokale bestuurders voor een menswaardig alternatief. En verwelkom nieuwkomers, vluchtelingen en arbeidsmigranten in de lokale gemeenschap.

Tesseltje de Lange is hoogleraar Europees Migratierecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Meer weten? Volg het HorizonEurope Project www.dignityFIRM.eu, zie het initiatief Human Rights Cities <https://humanrightscities.net> en zie het rapport Arbeidsmigranten in de Frontlinie (2023).

18 Het open spreekuur met een politicus

Vandaag | Bijna de helft van de Nederlanders vindt dat de overheid en politiek onvoldoende naar burgers luisteren. Juist in een tijd waarin het vertrouwen in de politiek daalt, is het nodig voor politici om de verbinding met mensen te verbeteren. D66 wordt door veel kiezers beschouwd als een partij voor een hoogopgeleide elite. De ideeën van de partij passen bij een brede volkspartij, maar de verbinding met mensen is er nog niet.

Onderweg | Tijd om uit onze bubbel te komen. Om het volk te kunnen vertegenwoordigen, moet je het volk leren kennen. De verhalen van deze mensen – hun zorgen, problemen en wensen – zouden de basis moeten zijn voor al ons politieke werk. Mensen vragen niet alleen om een oplossing voor problemen, maar ook om erkenning. Iemand die luistert en een gevoel geeft dat zij en hun verhaal ertoe doet.

Geïnspireerd door de spreekuren van Hans Vijlbrief in Groningen ben ik in Nijmegen als raadslid begonnen met een open spreekuur. Eén keer per maand zit ik in een wijkcentrum of bibliotheek en kunnen mensen zonder afspraak binnenlopen. Ook voor iemand met een drukke agenda is dit haalbaar.

Morgen | Wie bang is voor dezelfde negativiteit als op sociale media zal verbaasd opkijken. In de offline wereld blijken mensen veel redelijker. In plaats daarvan ontstaat een wederkerig gesprek. Soms is het zelfs een kans om te kunnen uitleggen waarom je soms iets niet kunt oplossen. Maar het is in ieder geval een kans om te luisteren.

Erik Verschuren is raadslid voor D66 in Nijmegen.

19 De burgerbegroting

Vandaag | Ruim 40 procent van de Nederlanders vindt dat de overheid onvoldoende naar inwoners luistert en bijna 60 procent is van mening dat politici onvoldoende opkomen voor mensen zoals zij. Daardoor is het vertrouwen in de politiek laag, blijkt uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Ook blijkt op basis van tien jaar Burgerpeilingen dat de waardering voor inspanningen van de gemeente én het percentage inwoners dat (veel) vertrouwen heeft in de gemeente, afneemt. De roep om direct mee te kunnen praten en beslissen over maatschappelijke kwesties neemt juist steeds meer toe.

Onderweg | Er bestaan al verschillende participatieve instrumenten die inwoners meer inspraak moeten geven. Een referendum bijvoorbeeld, hoewel dat zich beperkt tot een ja/nee-vraag. Of een burgerberaad, hoewel dat zich beperkt tot een kleine groep burgers die vaak slechts mag adviseren. Inwoners willen eigenaarschap over hun stad ervaren, ze willen dat wat zij belangrijk en nodig achten ook echt wordt op- en aangepakt. Dat vraagt om een instrument waarmee niet alleen geluisterd wordt naar inwoners, maar dat ze ook directe invloed geeft.

Morgen | In een burgerbegroting verdelen inwoners een bepaald bedrag over de voor hen belangrijkste thema's. Burgers dragen zelf initiatieven aan met betrekking tot die thema's en stemmen zelf welke initiatieven moeten worden uitgevoerd. Alle inwoners krijgen via een stadsbreed, stapsgewijs participatieproces de kans om een bestemming te vinden voor hun eigen belastinggeld. In Antwerpen doen ze dit al tien jaar, waarbij inwoners jaarlijks mogen beslissen over 1,4 miljoen euro. Sinds drie jaar doen ze dit ook in Maastricht. Mensen voegen voorzieningen toe die ze missen, zoals een ontmoetingsplek voor eenzame ouderen, groene parkeerplaatsen of meer watertappunten. Inwoners voelen zich meer betrokken bij de stad en krijgen meer inzicht in het politieke proces. Vertrouwen geven is vertrouwen krijgen.

Angelos Vlahos is raadscommissielid namens D66 Zoetermeer en student Politicologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

20 De stem voor de toekomst

Vandaag | Onze democratie heeft een blinde vlek voor de toekomst. Al te vaak stellen we moeilijke keuzes uit en maken we beleid dat ons op de lange termijn meer kost dan oplevert. Denk aan de aanleg van autowegen in plaats van investeringen in openbaar vervoer, verstening in plaats van vergroening van de buurt of bezuinigingen op armoedebestrijding en toekomstbestendige schoolgebouwen. Het is onrechtvaardig als onze beslissingen van nu een grote invloed hebben op het welzijn van toekomstige generaties, zonder dat zij een stem hebben in het politieke debat.

Onderweg | In 2015 werd in de Japanse plattelandsstad Yahaba een even eenvoudig als gedurfd experiment gedaan. Na een patstelling in het gemeentebestuur over de verouderde waterinfrastructuur van de stad, werd besloten om een bijzonder soort burgerberaad te organiseren. De ene helft van de groep in het beraad kreeg de opdracht om de inwoners in het hier en nu te vertegenwoordigen en vanuit die rol een visie voor de stedelijke ontwikkeling van Yahaba in het jaar 2060 te schetsen. De andere helft van de groep vertegenwoordigde, in ceremonieel gewaad, de inwoners van Yahaba uit het jaar 2060. Zij moesten eveneens een visie voor de stedelijke ontwikkeling van de stad maken, maar nu door zich in te leven in de toekomstige bewoners van Yahaba.

Het experiment in politieke verbeelding leverde opmerkelijke resultaten op: de 'toekomstgroep' ontwikkelde een creatievere visie dan de 'hedengroep' en de beleidsvoorstellen hielden meer rekening met de kwaliteit van leven op de lange termijn, zonder de noden van het heden uit het oog te verliezen. Toen de twee groepen uiteindelijk met elkaar in gesprek gingen, kwamen ze al snel tot een consensus die toekomstgerichter was dan eerder voor mogelijk werd gehouden. De methode uit het experiment staat bekend als Future Design en wordt inmiddels op veel plekken in Japan en daarbuiten toegepast. En dat gebeurt opvallend vaak op lokaal niveau: daar waar politieke besluitvorming de tastbaarste gevolgen heeft voor de lange termijn.

Morgen | We verhelpen de blinde vlek voor de toekomst met een flinke dosis verbeeldingskracht en inlevingsvermogen. De nieuwe Wet versterking participatie op decentraal niveau die in 2025 in Nederland van kracht gaat, biedt gemeenten een uitstekende gelegenheid om de stem van de toekomst integraal onderdeel te maken van het participatiebeleid. Organiseer een 'Dag van de Toekomst', wijs een 'toekomstambassadeur' aan en organiseer met bewoners Future Design-sessies. De toekomstige generaties zullen ons dankbaar zijn.

Martijn Visser is wetenschappelijk medewerker bij de Mr. Hans van Mierlo Stichting. Hij was samensteller en redacteur van het boek 'De stem van de toekomst: Waarom onze democratie kortzichtig is en wat we daaraan kunnen doen'.

21 De wethouder en commissie voor digitale zaken

Vandaag | De gemeente Rotterdam gebruikte tot voor kort een algoritme om het risico op fraude met uitkeringen in te schatten. In dit systeem hadden vrouwen twee keer zoveel kans om een hoger risico toebedeeld te krijgen, omdat ze vrouw zijn. Of het nu om algoritmes, camera's op straat of dataveiligheid binnen de gemeente gaat: technologie is niet neutraal. Op basis van gegevens uit het verleden, kenmerken waar mensen niets aan kunnen doen of subjectieve factoren als hoe 'verzorgd' iemand eruitziet worden risicoberekeningen gemaakt die verstrekkende gevolgen kunnen hebben. Politieke keuzes in technologie zijn dan ook bepalend voor bescherming van autonomie, het recht op non-discriminatie en bescherming tegen willekeur.

Digitalisering wordt in de gemeente echter niet altijd als politiek thema gezien. Het Rathenau Instituut liet in 2020 zien dat raadsleden en wethouders technologie vooral als instrument beschouwen: als een middel om politieke doelen te bereiken en niet zozeer als een politiek thema op zichzelf. Raadsleden vinden van zichzelf dat zij onvoldoende kennis van het thema hebben en zien digitalisering meer als een kwestie voor de uitvoering. Niet alle gemeenten hebben een wethouder Digitale Zaken. Ook zijn er lang niet altijd raadscommissies voor digitalisering, waarin raadsleden met de portefeuille met inwoners het onderwerp politiek uitdiepen en daarover adviseren aan de gemeenteraad.

Onderweg | Een aparte portefeuille digitalisering voor wethouders en een raadscommissie is geen panacee, maar kan het thema wel op de politieke agenda krijgen én houden. Op landelijk niveau kent Nederland sinds 2022 een staatssecretaris Digitalisering en sinds 2021 een vaste Tweede Kamercommissie Digitale Zaken. Uit onderzoek van de tijdelijke Tweede Kamercommissie Digitale Toekomst bleek namelijk dat de behandeling van digitaliseringsvraagstukken in aparte commissies leidde tot 'een te nauwe focus, waardoor andere relevante kansen, risico's en waarden niet of laat worden onderkend'.

Morgen | Een vaste raadscommissie Digitale Zaken en een wethouder met de digitaliseringsportefeuille dragen eraan bij dat digitalisering als politiek onderwerp duidelijk wordt belegd. En dat kan bijdragen aan de verantwoording van en verantwoordelijkheid over besluiten rondom technologie en digitalisering. Daarnaast kunnen raadsleden en wethouders zelf het thema digitalisering vaker op de politieke agenda zetten. Neem de slimme deurbel; inwoners kunnen zich hierdoor veiliger voelen, terwijl de burens het gevoel hebben dat ze continu in de gaten worden gehouden. Zo kan de slimme deurbel zomaar eens de deur naar het politieke gesprek openzetten.

Laura de Vries is wetenschappelijk medewerker bij de Mr. Hans van Mierlo Stichting en promoveert op digitalisering en de controlerende rol van de gemeenteraad aan de Open Universiteit.

22 De gemeente die ook fysiek nabij blijft

Vandaag | Twintig procent van de Nederlanders ervaart problemen met de zeer snelle en gefragmenteerde digitalisering van de samenleving. Alleen de overheid heeft al meer dan 1.800 websites – de websites van gemeenten en provincies niet meegeteld. Vanuit privacyoverwegingen zijn ingewikkelde inlogmethodes nodig om toegang te krijgen tot (eigen) data en noodzakelijke diensten, zoals huurtoeslag en zorgverlening. Juist mensen die sterk afhankelijk zijn van goede dienstverlening dreigen daardoor toegang tot noodzakelijke dienstverlening te verliezen. Diensten waar zij, net als andere burgers, recht op hebben.

In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, zullen deze mensen er altijd blijven. Beleid en hulptrajecten worden bemoeilijkt door vele fabels, waaronder ‘als deze generatie dood is, gaat het probleem vanzelf voorbij’, ‘mensen moeten gewoon om hulp vragen’ en ‘mensen moeten maar een digitale vaardigheidskursus volgen’. Deze fabels doen geen recht aan de structurele ongelijkheid die zowel de oorzaak als het effect is van digitale ongelijkheid: denk aan sociaal-economische status, gender, kansen in het onderwijs, taalvaardigheid, welzijn en gezondheid.

Onderweg | Als uit cijfers blijkt dat de meeste mensen een smartphone hebben, wil dat nog niet zeggen dat zij ook een internetabonnement kunnen betalen, een besturingssysteem hebben om nieuwe applicaties te kunnen downloaden en daar ook voldoende geheugen voor hebben. Interpreteer cijfers voor beleidsontwikkeling dus kritisch; vragenlijsten bereiken zelden de mensen die leven in kwetsbaar makende omstandigheden, en complexe maatschappelijke problemen zoals digitale inclusie laten zich slecht meten.

Houd bovendien lokale, niet digitale routes of loketten open en blijf daarin investeren. Investeer in de sociale basis en buurthuizen en lokale inlooppunten waar mensen met vragen terecht kunnen en hulp op maat ontvangen, naast de Informatiepunten Digitale Overheid. Ontwikkel inclusieve technologie, zodat innovaties ook en juist ten goede komen aan de mensen die dit het hardst nodig hebben. En stel samen de vraag welke processen (nu) wel of niet te digitaliseren.

Morgen | Een samenleving waarin we erkennen dat we allemaal door omstandigheden kwetsbaar kunnen zijn en we samen daadwerkelijk het verschil maken. Dit betekent dat we niet meer spreken over kwetsbare mensen, maar spreken met mensen die geraakt worden door kwetsbaar makende omstandigheden. Bij voorkeur buiten het kantoor. Vanuit fysieke nabijheid krijg je een beter beeld van de problemen en kansen en wordt de impact van digitalisering invoelbaar. Bovendien doet dit recht aan diversiteit, de kennis, kunde en specifieke behoeften van mensen, en zijn te ontwikkelen beleid en interventies kansrijker.

Christine Dedding is hoogleraar participatie en kansen(on)gelijkheid bij de afdeling Ethiek, Recht & Humaniora van het Amsterdam Universitair Medisch Centrum.

Meer weten over dit onderwerp? Zie <https://digitaleinclusie.com/De-Fabeltjes-krant>.